

Covid-19 Pandemisinin Alkol Tüketimine Etkileri

Effects of the COVID-19 Pandemic on Alcohol Consumption

Sevilcan Başak ÜNAL¹, L. Hilal ÖZCEBE²

ÖZ

COVID-19 pandemisi ve pandemi döneminde uygulanan bulaş önleme müdahalelerinin alkol tüketimi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Bu çalışmada, literatürdeki bilgiler ışığında pandemi döneminde alkol tüketiminde gözlemlenen değişikliklerin ve ilişkili olduğu faktörlerin bir tablosunun çizilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, alkol tüketimindeki değişikliklerin tespit edilen ve olası sonuçlarına yer verilmiştir. Farklı ülkelerde ve gruplarda alkol tüketiminin artış ve azalma görülmüştür. Ülkelerin 'kapanma' dönemlerinde uyguladıkları alkol politikaları alkol satışlarını ve bireylerin alkol tüketim biçimlerini artma ya da azalma şeklinde etkilemiştir. Sosyodemografik özellikler, sosyal ve ekonomik koşullar, stres, kaygı ve sosyal izolasyon gibi psikososyal faktörler etkili olmuştur. Pandemi döneminin alkol kullanım bozukluğu olan kişiler üzerinde olumsuz etkileri bildirilmiştir. Artan alkol tüketiminin, kadınlara ve çocuklara yönelik ev içi şiddette artış başta olmak üzere olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Konu üzerinde kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Pandemi yönetimi ve pandemiden çıkış politikaları planlanırken, alkol tüketimindeki değişikliklerin etkilerinin değerlendirilmesi ve kanıta dayalı müdahalelerin gerçekleştirilmesi önem kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, alkol tüketimi, alkol kontrol politikaları, alkolün kötüye kullanımı

GİRİŞ

COVID-19 pandemisi, çağımızın en büyük küresel krizlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Tüm dünyada 18 Ocak 2022 tarihi itibarıyla tespit edilebilen vaka sayısı 328 milyonu aşmış ve COVID-19 nedeniyle yaklaşık 5,5 milyon ölüm raporlanmıştır (1). COVID-19 pandemisinin çok boyutlu etkileri yaşamın her alanında görülmüş, sağlığın sosyal ve çevresel belirleyicileri üzerinde önemli yansımaları olmuştur. Pandemi döneminde

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic and the control policies implemented during the ongoing pandemic have effects on alcohol consumption. This study aims to summarize the changes in alcohol consumption during the COVID-19 pandemic, related factors, and observed and possible consequences in the light of the published literature. Alcohol consumption has either increased or decreased in different countries and groups. The alcohol policies of the countries during the shutdowns impacted alcohol sales and alcohol consumption patterns of individuals. Sociodemographic characteristics, economic conditions, psychosocial factors such as stress, anxiety and social isolation have affected alcohol consumption. Adverse effects of the ongoing pandemic on people with alcohol abuse disorder have been reported. Increased alcohol consumption has many consequences, including an increase in domestic violence against women and children. Comprehensive studies on the subject are required. While planning the management and recovery policies for the COVID-19 crisis, it is important to consider the effects of changes in alcohol consumption and to implement evidence-based interventions.

Keywords: COVID-19, alcohol consumption, alcohol control policies, harmful use of alcohol

sağlık davranışlarında ve sağlıkla ilişkili risklerde bireysel ve toplumsal ölçekte değişiklikler yaşanmıştır (2).

Sağlığın geliştirilmesinde sağlıklı beslenme, fiziksel aktivite ve ruhsal iyilik halinin sağlanmasına yönelik kişisel davranışların kazandırılması önemli olmakla birlikte; bazı olumsuz sağlık davranışlarından da kaçınılması sağlanmalıdır. Madde kullanımından korunma, kazandırılması amaçlanan temel davranışlar arasında yer almaktadır. Madde kapsamında tütün, alkol, uyuşturucu ve uyarıcı maddeler yer almaktadır. COVID-19 pandemisinin etkilediği sağlık davranışlarından biri de alkol tüketimi davranışdır. Alkol, bağımlılık yapma potansiyeli

1-Dr., PhD öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, E-posta: sevilcanbasak@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8233-2372

2-Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı E-posta: hilalozebe@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0918-8519

Gönderim Tarihi:28.01.2022 - Kabul Tarihi: 01.11.2023

olan, sağlık üzerinde çeşitli olumsuz etkileri bulunan bir tüketim ürünüdür. Alkol kullanım bozukluğu, küresel hastalık yükünün %5,1'i ile ilişkilidir ve özellikle genç yaş grubunda en önemli erken ölüm ve yeti yitimi nedenleri arasındadır. Her yıl, Dünya çapında üç milyondan fazla ölüme sebep olan alkol kullanım bozukluğu, sağlık sonuçlarının yanı sıra yıkıcı sosyal ve ekonomik etkileri olan önemli bir sorundur (3). Alkol tüketim davranışları, pandemi döneminde farklı coğrafyalarda ve farklı gruplarda farklı biçimlerde değişiklik göstermiştir (4). Bu çalışmada, COVID-19 pandemisinin alkol tüketimi üzerinde mevcut durumda tespit edilen ve uzun dönemde öngörülen etkilerinin bir tablosunun çizilmesi amaçlanmıştır.

COVID-19 Pandemisinde Alkol Kontrol Politikaları

Çin'de 31 Aralık 2019'da etiyojisi bilinmeyen pnömoni vakalarının bulunduğu bildirilmesi ile ülkeler düzeyinde önlemler alınmaya başlanmış, 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir pandemi yaşandığının ilan edilmesiyle birlikte kontrol çalışmaları yaygınlaşmış ve yoğunlaşmıştır (5). COVID-19 pandemisi döneminde, ülkelerde hastalık bulaşını önlemek amacıyla farklı kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar maske kullanımı, sosyal mesafe kuralları, sokağa çıkma yasakları, restoran ve kafe gibi işletmelerin kapatılması, marketlerde alışveriş sınırlamaları şeklinde farklılaşmıştır. Öte yandan, Pandemi sırasında etkilenen çalışma alanlarında birçok kişi iş kaybı ve ekonomik güçlükler yaşamıştır. Pandemi döneminde, yaşam tarzının değişmesi, yaşanan sosyal ve ekonomik güçlükler, psikososyal sorunların artmasına neden olmuş, toplumun ruh sağlığı düzeyi olumsuz olarak etkilenmiştir. Sağlık hizmetlerine erişim güçleşmiş, birçok medikal durumun tanı, tedavi ve takibi aksamış, buna ruh sağlığı ve bağımlılık ile ilgili hizmetler de dahil olmuştur (6,7). Pandeminin günlük yaşama getirdiği bu etkilerin, alkol tüketimi üzerinde olası sonuçları olacağı vurgulanmıştır. Stres faktörlerinin ve belirsizliğin hâkim olduğu durumlarda, insanların alkol tüketimlerinde değişiklikler olduğu bilinmektedir. Bu değişikliklerin artış kadar azalma yönünde de

olduğu gözlenmiştir. Kişiler stres altında ya alkol tüketimini tamamen bırakmakta ya da eskiye kıyasla çok daha sık ve fazla miktarda tüketimde bulunmaktadır (8).

Pandeminin erken dönemlerinde uygulanan kontrol yöntemleri ile alkole fiziksel ve ekonomik erişimin kısıtlanmasının alkol tüketimini azaltacağı düşünülmüştür. Orta ve uzun dönemde ise pandeminin getirdiği stres, kaygı, sosyal izolasyon, ekonomik sorunlar gibi etkilerin belirleyici olacağı ve bir 'baş etme yöntemi' olarak alkol tüketiminin artışının tetikleneceği düşünülmüştür (9). 21. yüzyılda yaşanan küresel ve toplumsal büyük krizleri inceleyen bir çalışmada, 11 Eylül olayları, SARS epidemisi ve 2008 yılı ekonomik krizinde bazı gruplarda alkol tüketiminin arttığı görülmüş ve COVID-19 pandemisinin de benzer bir sonuç yaratabileceği üzerinde durulmuştur (10). Dünya Sağlık Örgütü, pandeminin erken dönemlerinde alkol tüketiminin sağlık sorunlarını ve sağlıkla ilişkili risk alma davranışlarını olumsuz etkileyeceği, ruh sağlığı sorunlarını ve şiddet sorunlarını artıracaklarını belirtmiş, bu dönemde medyada hâkim olan "alkolün COVID-19 enfeksiyonunu engelleyeceği" üzerine bilgilerin yanlış olduğunu vurgulamış ve ülkeleri alkol tüketimine karşı önlemleri alma konusunda uyarmıştır (11). COVID-19 pandemisi sırasında, halihazırda alkol kullanım bozukluğu ve bağımlılığı bulunan kişilerin COVID-19 enfeksiyonu geçirme riskinin artacağı ve hastalığın klinik seyrinin daha ağır olacağı ile ilgili görüşler bildirilmiştir (12). Ayrıca, bu dönemde yoksunluk sendromu tablolarının görülebileceği, nüksler (relaps) yaşanabileceği, bağımlılık tedavilerine erişimin zorlaşabileceği vurgulanmıştır (13).

Ülkelerin pandemi süresince uyguladığı alkol politikaları çok farklılaşmıştır. Güney Afrika'da alkol kullanımına bağlı kaza ve yaralanmaların artışının sağlık hizmetlerinde yaratacağı yükü engellemek ve alkolle ilişkili şiddet davranışlarının artışını önlemek için uzun süren alkol yasakları uygulamıştır. Bazı Avrupa ülkelerinde alkolün COVID-19 hastalığından etkilenimi artırması ve alkol alındığında riskli davranışların artacağı gerekçesiyle bar ve restoranlarda alkol satışı ya

tamamen yasaklanmış ya da tek başına alkolün sipariş edilmesi engellenmiştir, bazı dönemlerde ise yalnızca açık havada alkol tüketimine izin verilmiştir. Hindistan'da alkollü içecek satışı tamamen yasaklanırken, Türkiye ve İsveç gibi kimi ülkelerde satış saatlerine yasaklar getirilmiştir (14).

Öte yandan, pandemi döneminin yemekli işletmeler, perakende satıcılar vb. sektörler üzerindeki ekonomik etkisini azaltmak amacıyla bazı ülkelerde alkolün paket servis siparişlerine dahil edilmesine ve online satışına izin verilmiştir. Bu dönemde halihazırda online alkol satışına izin verilen kimi yerlerde uygulanan kısıtlamalar azaltılırken, kimi yerlerde daha önceden online satış bulunmamasına rağmen yeni düzenlemelerle mümkün hale getirilmiştir. Kimi ülkelerde parklar veya yemekli işletmelerin açık alanları gibi önceden alkol yasağı bulunan kamuya açık alanlarda alkol tüketimine izin verilmiştir (15). ABD'de alkol yoksunluğu tablolarının engellenmesi amacıyla, temel hizmetleri sunan yerler dışında yasakların uygulandığı kapanma dönemlerinde alkol satışına izin verilmiştir (16).

COVID-19 Pandemisinin Alkol Tüketimine Etkileri

COVID-19 Pandemisi ve alkol tüketimi ile ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu pandeminin erken dönemini, kısıtlamaların ve 'kapanma' önlemlerinin yaygın biçimde uygulandığı zaman dilimini kapsamaktadır ve veriler genellikle çevrimiçi anketler ve kişisel bildirimler yoluyla toplanmıştır. Ayrıca çalışmaların büyük çoğunluğu gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaların sonuçları farklılıklar göstermektedir. Kimi çalışmalarda bir stresle başa çıkma yöntemi olarak alkol tüketiminin arttığı, kimilerinde alkollü içecek servis edilen işletmelerin kapanmasıyla alkol tüketiminin azaldığı, öte yandan perakende satışların arttığı gösterilmiştir. COVID-19 enfeksiyonuna ilişkin kaygılarla alkol tüketimini sınırlayan veya pandeminin getirdiği ruhsal, sosyal ve ekonomik zorlanmalar neticesinde alkol tüketimi artan gruplar bulunmaktadır (4,17). Araştırma sonuçlarındaki bu farklılıklar,

farklı coğrafyalarda ve farklı sosyodemografik özelliklere sahip kişilerde pandemi koşullarına uyum ve ilişkili sağlık davranışlarının farklı şekillerde ortaya çıktığı şeklinde yorumlanabilir.

Alkol tüketimi ile ilgili dikkatleri ilk çeken durum alkol satışlarındaki artış olmuştur. ABD'de pandeminin ilk haftalarında önceki yıllara göre alkol satışlarında büyük bir artış görülmüş ve yapılan anket çalışmalarında kişiler daha fazla alkol tükettiklerini beyan etmişlerdir (18). Türkiye'de de zincir marketlerin satış verilerine bakıldığında, ilk vakanın açıklanmasını takip eden 10 gün boyunca alkollü içecek türüne göre %35-83 artış yaşanmıştır (19). Acuff ve arkadaşları yaptıkları meta analizde, 58 ülkeden 128 çalışma incelemiş ve alkol tüketiminde ortalama değişim anlamlı bulmamakla birlikte, katılımcıların %23'ünde alkol tüketiminde artış ve %23'ünde azalma olduğunu bildirmişlerdir. Alkol tüketimindeki artışın evde çocuk bulunması, uzaktan çalışma, gelir kaybı, kadın olmak, Siyahi olmak, ruh sağlığı sorunlarına sahip olmak gibi özellikler ile ilişkili olduğu göstermişlerdir (4). Roberts ve arkadaşları sistematik incelemelerinde, alkol tüketiminde toplamda artış yönünde bir değişim olduğu ve pandemi döneminde alkol tüketenlerin oranının %21,7 ile %72,9 arasında değişiklik gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada erkek cinsiyet, ileri yaş, çocuk sahibi olmak, yüksek eğitim seviyesi, gelir kaybı, işsizlik, korku ve stres, fiziksel sağlık düzeyi artan alkol tüketimi ile ilişkili bulunmuş, en büyük riski var olan ruh sağlığı ile ilgili sorunların oluşturduğu bildirilmiştir (20). Kilian ve arkadaşları yirmi bir Avrupa ülkesinde yaptıkları bir çalışmada, pandeminin ilk aylarında alkolün ulaşılabilirliğinin sınırlandırılmasının da etkisiyle alkol tüketim miktarında azalma görüldüğü, bu durumda özellikle ağır epizodik içmelerin sıklığının azalmasının payı olduğunu vurgulamıştır (21). Alkol tüketimi önemli halk sağlığı sorunlarından biri olarak belirtilen Norveç'te yapılan bir çalışmada, halihazırda fazla alkol tüketen kişilerin tüketiminin daha da arttığı, bunun ağır içicilerin yaygınlığının artması ile sonuçlandığı bildirilmiştir (22). Rossow ve arkadaşları, sekiz Avrupa ülkesini kapsayan bir çalışmada benzer şekilde pandemi

öncesindeki alkol tüketim miktarının pandeminin ilk aylarındaki tüketimle ilişkili olduğu ve ağır içicilerin arttığı göstermişlerdir (23). Bu durum, alkol kullanımı stresle başa çıkma yöntemi olarak benimsemiş olan kişilerin bu davranış örüntüsünün, COVID-19 pandemisinin yarattığı koşullarda da ortaya çıkması olarak değerlendirilmiştir. Benzer biçimde, alkol tüketimi artan kişilerin önceki dönemlerde stresle ilişkili ruh sağlığı sorunları yaşamış bireyler olduğunu vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır (24). Yaşanan stres, duygudurumla ilişkili sorunlar ve kaygıların hem alkol tüketiminin artması hem de azalması için bir faktör olduğu görülmüştür (25,26). Stresin alkol tüketiminin artışına dair etkisi hem alkollü içecek tüketilen gün sayısı hem de tüketilen içecek miktarının artışı şeklinde olmuştur (27). Ruh sağlığı sorunları bulunan kişilerin hem alkol tüketiminde artış riski daha fazladır hem de artan alkol tüketiminin yarattığı psikososyal etkilenimler daha yoğun olmaktadır (28).

Yapılan çalışmalarda, COVID-19'u ağır biçimde geçiren bir yakınının bulunması, çocuk sahibi olmak, temel/öncelikli sektörlerde çalışmak (29), pandemi döneminde evden çalışmak, kentlerde yaşamak (30), alkolün COVID-19 enfeksiyonu riskini artırdığını düşünmemek, işten izinli olmak (31), gelir kaybı yaşamak, yalnız yaşamak (32), daha fazla boş zaman sahibi olma ve can sıkıntısı (28) alkol tüketiminde artma ile ilişkili bulunmuştur. Öte yandan, evden çalışan kişilerde, ya iş yerinde çalışma arkadaşlarıyla oluşturulan tüketim alışkanlıklarının ev ortamına taşınması ya da evden çalışmanın geleneksel işyerlerindeki yasaklara kıyasla çalışma sırasında alkol tüketimine olanak vermesi ile alkol tüketiminde bir artış yaşandığı düşünülmektedir (26). Öte yandan, online satışlara ve siparişlere izin verilmesi alkolün ulaşılabilirliğini artırmıştır. Bu satışlardaki yaş tespiti ile ilgili denetimsizlik, özellikle reşit olmayanların alkole erişimini kolaylaştırmıştır (33). Alkol tüketimindeki artışlar hem alkol tüketilen gün sayısında hem tek seferde tüketilen alkol miktarında hem de ağır epizodik içmelerde artış biçiminde yaşanmıştır (34).

Artan alkol tüketiminin izole bir sonuç değil, pandemi döneminde görülen hayat tarzı ve sağlık davranışları üzerindeki çok yönlü değişikliklerin bir parçası olduğu düşünülebilir. Erken dönemde yapılan çalışmalarda kapanma ve yasakların uygulandığı dönemlerde sağlıksız atıştırma tüketiminin arttığı (35), işlenmiş ve şekerli yiyeceklerin tüketiminin arttığı (36), fiziksel aktivitenin azaldığı (37), sigara tüketiminin arttığı (38) da gözlenmiştir. Almanya'da yapılan bir çalışmada, alkol tüketimindeki değişimin yaşla yakın ilişkisi bulunmuştur. Genç erişkinlerin alkol tüketimi ileri yaş gruplarına göre daha fazla değişmiş ve genellikle azalmıştır. Daha ileri yaş gruplarında alkol tüketimini büyük oranda değişmemiş, değişen bireylerde ise artma, azalmaya göre daha fazla görülmüştür. Bu durumun genç erişkinlerin genellikle sosyal ortamda ve etkinliklerde alkol tüketmesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (39). Üniversite öğrencilerinin, kapanma dönemlerinde ailelerinin yanına dönmesi, sosyal etkinliklerin azalması, akran ortamlarından uzak kalınması ile alkol tüketiminin azaldığı gösterilmiştir (40). Günlük yaşamında alkol tüketimi genellikle ev dışında olan kişilerin alkol tüketiminin azaldığı gösteren başka çalışmalar da bulunmaktadır (41). Avustralya'da yapılan bir çalışmada, kapanma dönemlerinde alkolün fiziksel erişiminin kısıtlanmasının zararlı alkol tüketimini azalttığı ve bunun en sık genç kadınlarda görüldüğü bulunmuştur (42). Yine Avustralya'da, kapanma döneminde yapılan atık su analizleri ile alkol tüketiminin azaldığı gösterilmiştir. Bu durumda özellikle fazla miktarda alkol tüketilen sosyal etkinliklerin yasaklanmasının rol oynadığı düşünülmektedir (43).

Pandemi döneminin alkol kullanım bozukluğu olan kişiler üzerinde yıkıcı etkileri olmuştur. Örneğin Hindistan'da pandeminin erken döneminde alkol yoksunluk sendromunda artış ve bu durumla ilişkili bağımlı kişilerde intihar girişimleri görülmüştür (44). Pandemi döneminde izolasyon, depresyon gibi psikososyal risklerin varlığı ve bu dönemde yalnız yaşıyor olmak nüksleri artırmıştır (45). Alkol bağımlılığına ilişkin tedavilere erişimde zorluklar yaşanmıştır.

Örneğin Türkiye’de AMATEM kliniklerinin pandemi hastanesi olarak hizmet sunması süregelen tedavilerde aksamalar yaratmış, ayrıca bağımlıların sağlık merkezlerine başvurusu güçleşmiştir (19).

COVID-19 Pandemisinde Alkol Tüketimiyle İlişkilendirilen Sorunlar

Alkol tüketimindeki artışın kısa dönemde, alkolün bağımlılık sistemi üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle COVID-19 ile ilişkili enfeksiyonların artışı ve klinik tablolarda olumsuz seyir şeklinde görüleceği düşünülmektedir (46). Alkol tüketiminin artışı, sağlık sistemine kısa ve uzun vadede çeşitli yükler getirmektedir. Akut dönemde intoksikasyon ve yaralanmalar gibi nedenlerle başvurular artarken, uzun dönemde alkolle ilişkili morbidite ve mortalite artışı gözlenmektedir (15). Pandemi döneminde alkol satışı ile ilgili yasaklar, kaçak içki tüketiminin ve metil alkol zehirlenmelerinin artışı ile sonuçlanmıştır (47). İngiltere’de pandemi döneminde alkolle ilişkili sorunlar nedeniyle hastane başvuruları azalırken alkol nedeni ölümler artmıştır (48).

Alkol tüketimindeki artış, ev içindeki şiddeti artırmıştır. Bu şiddet çoğunlukla kadınlara ve çocuklara yönelik olmaktadır. Pandemi döneminde sosyal hizmetlere ve sosyal destek sistemlerine erişimin kısıtlanması bu şiddetin etkilerinin daha yıkıcı olmasına sebep olmuştur (15,49).

Pandemi döneminde yaşamın ev içine kısıtlanması, ebeveynlerin ev içinde alkol tüketiminin artışını getirirken, çocukların ebeveynlerin alkol tüketimini izlemesine ve fazla alkol tüketimi davranışının kuşaklar arasında görerek öğrenme yoluyla artırılmasına neden olabilir. Ayrıca alkol tüketiminde artışın, gebelik dönemine de taşınarak özellikle gelişmiş ülkelerde önemli bir sorun olan Fetal Alkol Sendromunun artmasına sebep olabileceği düşünülmektedir (50).

COVID-19 Pandemisinin Alkol Tüketimine Etkilerine Yönelik Koruma ve Önleme Çalışmalarında Öncelikler

COVID-19 pandemisi döneminde alkol

tüketiminin artışına etki eden bireysel ve toplumsal risk faktörlerinin incelenerek gerekli müdahalelerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Pandeminin etkilerinin azaltılması ve pandemiden sağlıklı bir çıkış için politikalar tasarlanırken, bu dönemin yıkıcı etkilerini yaşayan alkol kullanım bozukluğu ve alkol bağımlılığı bulunan kişilere özel önem verilmelidir (51). Bu bağlamda, çalışmalarda hem genel toplumda alkolün zararlı tüketiminin önüne geçilmesi hem de alkol tüketimi ile ilişkili bağımlılığı bulunan kişilerin hizmetlere ulaşması sağlanmalıdır (52).

Ülkelerin alkol ile ilgili düzenlemelerindeki değişikliklerin yarattığı etkilerin kapsamlı bir biçimde izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Alkol satışıyla ilgili sınırlamalarının kaldırılması, online satışlara izin verilmesi gibi alkolün ulaşılabilirliğini artıran düzenlemelerin kalıcı hale gelmemesi sağlanmalıdır (15). Öte yandan, artan yasaklar döneminde metil alkol zehirlenmelerinin sıklığının arttığı unutulmamalıdır (47).

Pandemi döneminde insanların yalnızca alkol tüketim miktarı değil, tüketim biçimi de değişmiştir. Özellikle restoran ve barlardan ev içinde tüketim alışkanlıklarına kaymalar yaşanmıştır. Bu değişikliklerin etkileri ortaya koyularak planlamalarda rol oynamalıdır (49). Alkol kullanım bozukluğuyla ilişkilendirilen, başta kadınlara ve çocuklara yönelik ev içi stres ve intihar girişimleri olmak üzere, sosyal ve toplumsal etkileri ortaya çıkarılmalıdır (50). Bireylerin, pandemi döneminde yaşanan zorluklarla sağlıklı başa çıkma yöntemlerini geliştirilmesi sağlanmalıdır (48,52).

Sonuç olarak, COVID-19 pandemisinin sağlık, sosyal ve ekonomik sonuçlarının bireysel ve toplumsal düzeyde birçok etkisi olmuştur. Alkol tüketimi davranışlarında COVID-19 pandemisi döneminde değişiklikler olduğu görülmekle birlikte, kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. COVID-19 pandemisinden yerel ve küresel ölçekte sağlıklı bir iyileşme için, alkol tüketimindeki değişiklikler ve ilişkili faktörler ortaya koyulmalı ve kanıta dayalı alkol kontrol yöntemleri geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. World Health Organization. Coronavirus (COVID-19) Dashboard. <https://covid19.who.int/> Erişim Tarihi: 18.01.2022
2. COVID-19 and the social determinants of health and health equity: evidence brief. World Health Organization, 2021. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/348333>.
3. Global status report on alcohol and health 2018. World Health Organization, 2018. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/274603>.
4. Acuff SF, Strickland JC, Tucker JA, Murphy JG. Changes in alcohol use during COVID-19 and associations with contextual and individual difference variables: A systematic review and meta-analysis. *Psychology of Addictive Behaviors*. Published online ahead of print, 2021;10.1037/adb0000796.
5. A timeline of WHO's response to COVID-19 in the WHO European Region: a living document (Version 2.0 from 31 December 2019 to 31 December 2020). World Health Organization, Regional Office for Europe, 2021. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/339983>.
6. University of Oxford. Covid-19 Government Response Tracker. <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/covid-19-government-response-tracker> Erişim Tarihi: 18.01.2022
7. European Observatory on Health Systems and Policies. COVID-19 Health Systems Response Monitor (HSRM). <https://eurohealthobservatory.who.int/monitors/hsrm/overview> Erişim Tarihi: 18.01.2022
8. José BS, van Oers HA, van de Mheen HD, Garretsen HF, Mackenbach JP. Stressors and alcohol consumption. *Alcohol and Alcoholism*. 2000;35(3):307-312.
9. Rehm J, Kilian C, Ferreira-Borges C, et al. Alcohol use in times of the COVID 19: Implications for monitoring and policy. *Drug and Alcohol Review*. 2020;39(4):301-304.
10. Gonçalves PD, Moura HF, do Amaral RA, Castaldelli-Maia JM, Malbergier A. Alcohol Use and COVID-19: Can we Predict the Impact of the Pandemic on Alcohol Use Based on the Previous Crises in the 21st Century? A Brief Review. *Front Psychiatry*. 2020;11:581113.
11. World Health Organization, Regional Office for Europe. Alcohol does not protect against COVID-19; access should be restricted during lockdown. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/alcohol-use/news/news/2020/04/alcohol-does-not-protect-against-covid-19-access-should-be-restricted-during-lockdown> Erişim Tarihi: 18.01.2022
12. Abbasi-Oshaghi E, Mirzaei F, Khodadadi I. Alcohol Misuse May Increase the Severity of COVID-19 Infections. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*. 2020;1-2.
13. Ramalho R. Alcohol consumption and alcohol-related problems during the COVID-19 pandemic: a narrative review. *Australasian Psychiatry*. 2020;28(5):524-526.
14. BBC News Türkçe. Alkol yasağı: Covid tedbirleri kapsamında hangi ülkeler, neden alkollü içecek satışı kısıtladı? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56918415> Erişim Tarihi: 18.01.2022
15. Maintaining a Public Health Approach to Alcohol Policy During COVID-19 [Policy Brief]. Canadian Centre on Substance Use and Addiction, 2021. <https://www.ccsa.ca/sites/default/files/2021-01/CCSA-COVID-19-Maintaining-a-Public-Health-Approach-to-Alcohol-Policy-Brief-2021-en.pdf> Erişim Tarihi: 18.01.2022
16. Insider. The dark reason liquor stores are considered essential businesses. <https://www.businessinsider.com/liquor-stores-essential-businesses-heres-why-2020-4> Erişim Tarihi: 18.01.2022
17. Schmidt RA, Genois R, Jin J, Vigo D, Rehm J, Rush B. The early impact of COVID-19 on the incidence, prevalence, and severity of alcohol use and other drugs: A systematic review. *Drug Alcohol Depend*. 2021;228:109065.
18. Pollard MS, Tucker JS, Green HD. Changes in Adult Alcohol Use and Consequences During the COVID-19 Pandemic in the US. *JAMA Netw Open*. 2020;3(9):e2022942.
19. Yeşilay. COVID-19 Salgını Sonrası Türkiye'de Bağımlılıklara İlişkin Mevcut Durum, 2020. <https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/covid-19-salgini-sonrasi-turkiyede-bagimliliklere-iliskin-mevcut-durum> Erişim Tarihi: 18.01.2022
20. Roberts A, Rogers J, Mason R, et al. Alcohol and other substance use during the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Drug Alcohol Depend*. 2021;229(Pt A):109150.
21. Kilian C, Rehm J, Allebeck P, et al. Alcohol consumption during the COVID-19 pandemic in Europe: a large-scale cross-sectional study in 21 countries. *Addiction*. 2021;116(12):3369-3380.
22. Rossow, I.; Bye, E.K.; Moan, I.S.; Kilian, C.; Bramness, J.G. Changes in Alcohol Consumption during the COVID-19 Pandemic— Small Change in Total Consumption, but Increase in Proportion of Heavy Drinkers. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 4231.
23. Rossow, I.; Bartak, M.; Bloomfield, K.; Braddick, F.; Bye, E.K.; Kilian, C.; López-Pelayo, H.; Mäkelä, P.; Moan, I.S.; Moskalewicz, J.; et al. Changes in Alcohol Consumption during the COVID-19 Pandemic Are Dependent on Initial

- Consumption Level: Findings from Eight European Countries. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 10547.
24. Chodkiewicz J, Talarowska M, Miniszewska J, Nawrocka N, Bilinski P. Alcohol Consumption Reported during the COVID-19 Pandemic: The Initial Stage. *Int J Environ Res Public Health*. 2020;17(13):4677.
25. Merlo A, Hendriksen PA, Severeijns NR, Garssen J, Bruce G, Verster JC. Alcohol Consumption Patterns during COVID-19 Lockdown and Their Relationship with Perceived Immune Fitness and Reported COVID-19 Symptoms. *Healthcare*. 2021; 9(8):1039.
26. Schmits E, Glowacz F. Changes in Alcohol Use During the COVID-19 Pandemic: Impact of the Lockdown Conditions and Mental Health Factors [published online ahead of print, 2021 Jan 4]. *Int J Ment Health Addict*. 2021;1-12.
27. Grossman ER, Benjamin-Neelon SE, Sonnenschein S. Alcohol Consumption during the COVID-19 Pandemic: A Cross-Sectional Survey of US Adults. *Int J Environ Res Public Health*. 2020;17(24):9189.
28. Davies EL, Puljevic C, Gilchrist G, et al. Impacts of changes in alcohol consumption patterns during the first 2020 COVID-19 restrictions for people with and without mental health and neurodevelopmental conditions: A cross sectional study in 13 countries [published online ahead of print, 2021 Dec 8]. *Int J Drug Policy*. 2021;101:103563
29. Sallie SN, Ritou V, Bowden-Jones H, et al. Assessing international alcohol consumption patterns during isolation from the COVID-19 pandemic using an online survey: highlighting negative emotionality mechanisms. *BMJ Open* 2020;10:e044276.
30. Reynolds CME, Purdy J, Rodriguez L, McAvoy H. Factors associated with changes in consumption among smokers and alcohol drinkers during the COVID-19 'lockdown' period. *Eur J Public Health*. 2021;31(5):1084-1089.
31. Oldham M, Garnett C, Brown J, Kale D, Shahab L, Herbec A. Characterising the patterns of and factors associated with increased alcohol consumption since COVID-19 in a UK sample. *Drug Alcohol Rev*. 2021;40(6):890-899.
32. Wardell JD, Kempe T, Rapinda KK, et al. Drinking to Cope During COVID-19 Pandemic: The Role of External and Internal Factors in Coping Motive Pathways to Alcohol Use, Solitary Drinking, and Alcohol Problems. *Alcohol Clin Exp Res*. 2020;44(10):2073-2083.
33. Colbert S, Wilkinson C, Thornton L, Feng X, Richmond R. Online alcohol sales and home delivery: An international policy review and systematic literature review. *Health Policy*. 2021;125(9):1222-1237.
34. Barbosa C, Cowell AJ, Dowd WN. Alcohol Consumption in Response to the COVID-19 Pandemic in the United States. *J Addict Med*. 2021;15(4):341-344.
35. Bakaloudi DR, Jeyakumar DT, Jayawardena R, Chourdakis M. The impact of COVID-19 lockdown on snacking habits, fast-food and alcohol consumption: A systematic review of the evidence [published online ahead of print, 2021 Apr 17]. *Clin Nutr*. 2021;S0261-5614(21)00212-0.
36. González-Monroy, C.; Gómez-Gómez, I.; Olarte-Sánchez, C.M.; Motrico, E. Eating Behaviour Changes during the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review of Longitudinal Studies. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 11130.
37. Chew, H.S.J.; Lopez, V. Global Impact of COVID-19 on Weight and Weight-Related Behaviors in the Adult Population: A Scoping Review. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18, 1876.
38. Koopmann A, Georgiadou E, Reinhard I, et al. The Effects of the Lockdown during the COVID-19 Pandemic on Alcohol and Tobacco Consumption Behavior in Germany. *Eur Addict Res*. 2021;27(4):242-256.
39. Steffen J, Schlichtiger J, Huber BC, Brunner S. Altered alcohol consumption during COVID-19 pandemic lockdown. *Nutr J*. 2021;20(1):44.
40. White HR, Stevens AK, Hayes K, Jackson KM. Changes in Alcohol Consumption Among College Students Due to COVID-19: Effects of Campus Closure and Residential Change. *J Stud Alcohol Drugs*. 2020;81(6):725-730.
41. Callinan S, Mojica-Perez Y, Wright CJC, Livingston M, Kuntsche S, Laslett A-M, Room R, Kuntsche E. Purchasing, consumption, demographic and socioeconomic variables associated with shifts in alcohol consumption during the COVID-19 pandemic. *Drug Alcohol Rev* 2021;40:183-191
42. Callinan S, Smit K, Mojica-Perez Y, D'Aquino S, Moore D, Kuntsche E. Shifts in alcohol consumption during the COVID-19 pandemic: early indications from Australia. *Addiction*. 2021;116(6):1381-1388.
43. Bade, R., Simpson, B. S., Ghetia, M., Nguyen, L., White, J. M., and Gerber, C. (2021) Changes in alcohol consumption associated with social distancing and self-isolation policies triggered by COVID-19 in South Australia: a wastewater analysis study. *Addiction*, 116: 1600– 1605.
44. Syed NK, Griffiths MD. Nationwide suicides due to alcohol withdrawal symptoms during COVID-19 pandemic: A review of cases from media reports. *J Psychiatr Res*. 2020;130:289-291.

45. Yazdi K, Fuchs-Leitner I, Rosenleitner J, Gerstgrasser NW. *Impact of the COVID-19 Pandemic on Patients With Alcohol Use Disorder and Associated Risk Factors for Relapse. Front Psychiatry.* 2020;11:620612.
46. Arora T, Grey I. *Health behaviour changes during COVID-19 and the potential consequences: A mini-review. J Health Psychol.* 2020;25(9):1155-1163.
47. Türk Tabipleri Birliđi. *Toplumsal Bir Sorun: Metil Alkol Zehirlenmesi, Alkol Tüketimi ve COVID-19.* https://www.ttb.org.tr/kollar/COVID19/haber_goster.php?Guid=9d2f02ce-12ae-11eb-99a3-303b9a52ca01 Erişim Tarihi: 18.01.2022
48. Public Health England. *Monitoring alcohol consumption and harm during the COVID-19 pandemic.* <https://www.gov.uk/government/publications/alcohol-consumption-and-harm-during-the-covid-19-pandemic/monitoring-alcohol-consumption-and-harm-during-the-covid-19-pandemic-summary> Erişim Tarihi: 18.01.2022
49. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). *The effect of COVID-19 on alcohol consumption, and policy responses to prevent harmful alcohol consumption* <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-effect-of-covid-19-on-alcohol-consumption-and-policy-responses-to-prevent-harmful-alcohol-consumption-53890024/> Erişim Tarihi: 18.01.2022
50. Calina D, Hartung T, Mardare I, et al. *COVID-19 pandemic and alcohol consumption: Impacts and interconnections. Toxicology reports.* 2021;8:529-535.
51. Dubey MJ, Ghosh R, Chatterjee S, Biswas P, Chatterjee S, Dubey S. *COVID-19 and addiction. Diabetes Metab Syndr.* 2020;14(5):817-823.
52. Türk Psikiyatri Derneđi. *Covid-19 Pandemi Döneminde Alkol ve Madde Kullanımı Ve Kullanım Bozukluğuyla İlgili Öneriler.* <https://psikiyatri.org.tr/TPDData/Uploads/files/AlkolMaddeCOVID-16042020.pdf> Erişim Tarihi: 18.01.2022